

Taula

Discursos inaugurals

JOAN VIÑAS

Màrius Torres a la Universitat de Lleida 9

JOAN RAMON VENY

Presentació 13

Màrius Torres en el seu context

JAUME BARRULL PELEGRÍ

La Lleida de Màrius Torres: tradició, modernitat i derrota
(1910–1939) 19

LLUÍS-MARC HERRERA

Context musical a la Lleida de Màrius Torres 47

JUANJO MANAU

Màrius Torres i Miguel Hernández, sagitaris en combat 75

MIQUEL M. GIBERT

Una fantasma com n'hi ha poques: més que una provatura.
(Notes sobre Màrius Torres i el teatre català d'entreguerres) 87

Màrius Torres, traduït i traductor

TXEMA MARTÍNEZ i MIQUEL ÀNGEL AGUADO

Màrius Torres, traductor. Sobre la publicació de Màrius Torres
tradueix (Alfazeta, Lleida, 2010) 101

MARTA GINÉ i NORBERTO GIMELFARB	
La poesia de Màrius Torres en francès	113
DONATELLA SIMIERO	
Màrius Torres a l'italià	125
Màrius Torres: prosa i poesia	
ANDRATX BADIA	
La narrativa de Màrius Torres	139
MARGARIDA PRATS	
Lectures de Màrius Torres: 1940–1960	169
JOSÉ RAMÓN RIPOLL	
La música intemporal de Màrius Torres (presentación del nº 34 de la RevistAtlántica de poesía, dedicado a Màrius Torres)	199
XAVIER MACIÀ	
Màrius Torres: vox clamantis in deserto. La difícil metamorfosi del metge que feia versos en poeta líric	213
JORDI PÀMIAS	
Les circumstàncies històriques en l'obra de Màrius Torres	227
Abstracts	233
Sobre els autors	241

Discursos inaugurals

Màrius Torres a la Universitat de Lleida

JOAN VIÑAS

Rector de la Universitat de Lleida

El nom de Màrius Torres té, a la nostra ciutat, una significació molt especial, que abraça tant aspectes socials com polítics i culturals. És un nom estretament lligat a la nostra història més recent, la del primer terç del segle passat, ja sigui en el període de desvetllament i plenitud (anys vint i Segona República), o en el de caos i anorreament (Guerra Civil i immediata postguerra), però —i això és segurament el més important— que es projecta decididament cap al futur i més enllà del territori estricte on va néixer i es va formar. I té també, i de manera molt remarcable, una dimensió literària inqüestionable: Màrius Torres és, de fet, el primer poeta lleidatà autènticament modern i és una de les veus líriques universals de la literatura catalana contemporània. És lògic, doncs, per tot el que acabem de dir, que la ciutat s'hagi esmerçat tant en la celebració del centenari del seu naixement.

També la Universitat de Lleida, com a màxima institució acadèmica del territori i com a dipositària que és del seu llegat, volia sumar-se —i era la seva obligació— a les celebracions del centenari. I ho ha fet a partir de dues accions que, em sembla, són clarament complementàries: la creació de la Càtedra Màrius Torres i l'organització d'aquest Simposi Màrius Torres, que són la culminació d'un procés que ve de fora. Perquè és un motiu d'orgull per a tots els qui treballen a aquesta casa, constatar que aquest gran poeta, escriptor insígnia de Lleida, ha estat objecte d'atenció prioritària de la nostra universitat, que ha participat activament —de forma institucional o a través de les persones que en formen part— en molts dels actes que s'han organitzat en homenatge seu.

Podem remuntar-nos fins a un llunyà 1967, quan la persona qui després havia de tenir un paper determinant en la creació de la Universitat, i que dóna nom a la plaça que avui ocupa l'edifici del Rectorat, va intervenir en una xerrada sobre «Els joves parlen de Màrius Torres». Va ser una mostra, petita, discreta si voleu, però indicativa,

gairebé germinal, del que havia de venir després. Així, per exemple, en diverses ocasions, generalment lligades a dates commemoratives importants relacionades amb la vida o l'obra del poeta, s'han celebrat a la Universitat de Lleida conferències i xerrades d'especialistes de renom, i el 1992, en ocasió dels homenatges de l'Any Màrius Torres amb motiu dels cinquanta anys de la mort del poeta, el claustre de la Universitat va acollir l'estrena de l'obra de teatre Màrius Torres, l'última rosa, de Felip Gallart, representada pel Cercle Dramàtic Talia de l'Ateneu Popular de Ponent.

Sens dubte, però, la intervenció més decisiva de la Universitat de Lleida amb relació al nostre poeta va ser la signatura, el 14 de juny de 2001, del conveni que estipulava la donació del seu llegat a la Universitat; un llegat al qual se sumava també el de la correspondència entre Mercè Figueras —la Mahalta del poeta— i Màrius Torres, donat per Maria Gràcia Ponsa Figueras, neboda de Mercè. Aquests llegats passarien a ocupar el privilegiat lloc dels fons especials de la Biblioteca de Lletres, juntament amb els d'altres il·lustres lleidatans com el prestigiós filòleg Samuel Gili i Gaya (donat el 1993), del professor Jaume Porqueras Mayo (el 1997) i el de Romà Sol i Carme Torres (2003).

La digitalització de la major part d'aquest llegat i la seva posterior difusió pel web va permetre constituir la Biblioteca Virtual Màrius Torres, feta pública el 2004, en un web pioner aleshores dins l'àmbit de l'arxivística i la documentació. D'aquesta manera, es donava accés pública més de set-centes cartes rebudes o enviades pel poeta i a una part important de la seva obra literària manuscrita: la prosa, les traduccions i el teatre —àmbits dels quals es parlarà a bastament en aquest simposi—, a més del corpus poètic imprès a Coyoacan el 1947 i de diverses col·laboracions en la premsa periòdica.

L'elaboració d'aquest web, recentment renovat, no ha obstat perquè el llegat s'hagi mostrat en diverses exposicions: no fa gaire, amb l'avinentsa de l'any del centenari, la Biblioteca de Lletres ha muntat ja tres exposicions: la primera es va intitular «Màrius Universal» i es va poder veure durant el segon trimestre d'enguany; la segona, «Màrius Torres: vida al Sanatori», es va poder visitar el tercer trimestre, i la tercera, «Màrius original», estarà muntada durant els darrers mesos de l'any. I avui, fins i tot, tindrem ocasió d'inaugurar

rar-ne una quarta mostra, que servirà de complement documental a les intervencions del Simposi.

No puc acabar aquesta intervenció sense fer esment de la darrera aportació que ha fet la Universitat de Lleida en relació amb el seu poeta més universal. Compromesos com estem, els que treballen a aquesta universitat, amb la protecció i difusió d'allò que és senyal d'identitat del propi territori, perquè singularitza i prestigia la nostra institució, des del rectorat vam apostar de seguida, a proposta de l'Aula i del Grup de Recerca que porten el nom del poeta, per la creació de la Càtedra Màrius Torres, que va ser aprovada en el Consell de Govern del 25 de maig de 2010. Els objectius principals d'aquesta entitat són els de preservar, difondre i promoure la recerca sobre el patrimoni literari català, amb especial atenció al de les terres de Ponent, a través d'uns projectes que ja s'han presentat a tot el territori català (l'Institut d'Estudis Catalans, la Universitat de les Illes Balears i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua) i també a fora, a Londres, Nàpols i Lorient.

Hem de celebrar, doncs, la constitució d'aquesta càtedra, com també que porti el nom del gran poeta de la ciutat, i esperem que ajudi a situar la nostra Universitat entre les pioneres en l'àmbit de la digitalització i la investigació sobre el patrimoni literari. Una bona mostra del camí a seguir serà sens dubte aquest simposi que inaugurarem ara mateix, que servirà per conèixer millor el nostre autor i per obrir noves vies d'investigació sobre la seva figura i la seva obra.

Deixeu-me assenyalar, per acabar, com a rector que sóc d'aquesta universitat i com a membre del claustre de professors de la Facultat de Medicina, la meua satisfacció personal al' hora d'inaugurar aquest simposi d'estudi sobre una personalitat que, bo i provenir del món de les ciències —i, en aquest sentit, col·lega meu— ha passat, però, a la història gràcies a la seva formació humanística i al seu incansable i rigorós treball en el terreny de la poesia. Crec, en aquest sentit, i permeteu-me que ho expressi així, que Màrius Torres pot ser tingut també —i és el nostre desig que així sigui— com un referent idoni d'un model universitari de futur, modern i autènticament universal.

Presentació

JOAN RAMON VENY

Director de la Càtedra Màrius Torres

L'any 2004, un grup de professors del Departament de Filologia Catalana i Comunicació de la Universitat de Lleida vam constituir el GELIC (Grup d'Estudis de Literatura i Crítica), grup de recerca de la Universitat, a partir del qual vam fundar, l'any següent, l'AMT (Aula Màrius Torres), associació sense ànim de lucre presidida per Xavier Macià, a fi de poder obtenir uns recursos als quals altrament no hauríem pogut accedir. Després, vam «acostar» el grup de recerca a l'esperit i als projectes de l'Aula i vam rebatejar el GELIC amb el nom de Grup de Recerca Aula Màrius Torres, dirigit per Jordi Malé i reconegut per la Generalitat des del 2009. Enguany hem creat la Càtedra Màrius Torres, que, d'alguna manera, vol aglutinar les activitats i els projectes que hem anat posant en marxa des d'aquestes entitats.

De fet, poc hauríem imaginat el 2004, a les beceroles d'aquestes aventures, que en els darrers sis anys hauríem arribat a publicar més d'una desena de llibres, des d'edicions de materials de difícil accés, com la *Historia del Renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Valencia y Baleares*, de Francisco M. Tubino, o inèdits, com els *Poemes de pedra* de J. V. Foix (sobre els quals vam organitzar també una exposició, la primera, val a dir, en què es van mostrar totes les peces), fins a facsímils com el del número 1 de la revista *Art*, de Lleida, del 1932, pràcticament desconegut fins i tot pels més grans especialistes de l'avantguarda catalana, o el de la revista *Poemes*, del doctor Joan Colomines, un dels activistes culturals catalans més inquietos dels anys seixanta (membre, per cert, del jurat del primer Premi Màrius Torres, celebrat el 1969).

Tampoc no hauríem imaginat que a hores d'ara hauríem organitzat vuit reunions científiques (nou, si comptem aquest simposi): sis jornades sobre literatura i ensenyament (2005–2010) i tres de recerca. Ni que ara mateix estiguéssim a punt de signar convenis de col·laboració per a la recerca amb l'Institut d'Estudis Catalans i

amb la Institució de les Lletres Catalanes, o que ja els haguéssim signat amb entitats com la Biblioteca de Catalunya, l'Ateneu Barcelonès, l'IMAC, el Grup 62 o l'Editorial Barcino. Aquests convenis responen a la voluntat de buscar complicitats per tirar endavant dos projectes que ja estan en marxa: el Corpus Literari Digital (CLD) i l'Espai Màrius Torres (EMT), per als quals hem digitalitzat ja més de tres-centeshores d'enregistraments sonors amb la veu dels escriptors i més de cent mil pàgines de llibres, revistes i manuscrits literaris.

L'objectiu del CLD és el de reunir, digitalitzat en una plataforma virtual, el patrimoni literari català dels segles XIX i XX, entenent per patrimoni el textos dels escriptors conservats en autògrafs, primeres edicions, revistes literàries i enregistraments sonors i audiovisuals, per a la seva preservació, la seva difusió i el seu estudi. Es tracta d'un projecte d'abast pancatalà (de fet, ja l'hem presentat al Principat, a les Illes i al País Valencià), perquè dona cabuda als escriptors de tot el territori de parla catalana, on ja tenim «membres corresponents», i internacional (també l'hem presentat al Regne Unit, Itàlia i França), perquè també es nodrirà de l'intercanvi d'experiències amb projectes similars d'Europa, on també estem muntant una xarxa de membres corresponents (de moment, hem fet contactes amb Espanya, Portugal, França, Itàlia i el Regne Unit).

L'EMT, d'altra banda, pretén esdevenir el portal literari de Ponent, que vetlli per la preservació, l'edició i la difusió de l'obra de Màrius Torres i per l'estudi i la divulgació —i reivindicació, quan convingui— de la tradició literària i cultural d'aquest territori.

Fruit, d'una banda, de l'objectiu de preservar i difondre l'obra de Màrius Torres va ser en el seu moment la digitalització dels seus manuscrits literaris de poesia conservats al llegat de la Biblioteca de Lletres de la nostra Universitat i l'edició d'un dels seus darrers inèdits, la peça de teatre *Un fantasma com n'hi ha poques* (reeditada enguany amb motiu del centenari), i ho és ara el facsímil dels tres primers reculls de poemes que va establir el poeta mateix entre 1927 i 1936; facsímil, tot sigui dit sense fer renou i a mitja veu, que va molt més enllà de la simple curiositat documental o estètica, per tal com és una primera mostra del que algun dia haurien de ser les «obres completes» de Torres.

Fruit, d'altra banda, de la voluntat de promoure l'estudi de la seva obra és aquest I Simposi Màrius Torres, sobre el qual voldria destacar, ja per acabar, dos aspectes. En primer lloc, la temàtica de les intervencions, que, sense oblidar el context ni el vessant poètic de Màrius Torres, se centra en aspectes de la seva obra fins ara poc atesos per la crítica, com són la narrativa, la dietarística, el teatre o la traducció. I en segon lloc, la meditada diversitat de les persones que hi intervindran: des d'especialistes nacionals consagrats de relleu fins a experts estrangers, passant per estudiosos joves, alguns formats a la nostra Universitat, i per veus noves, inèdites, que s'estrenen en el camp dels estudis sobre l'obra del poeta.

Tot plegat no hauria estat possible sense la intervenció d'unes persones a les quals vull agrair la seva generosa col·laboració: al Magnífic Rector Joan Viñas, la seva aposta clara i decidida, des del moment que va sorgir la idea, per la creació de la Càtedra Màrius Torres; a Albert Turull, director de l'IEI, la sensibilitat amb què sempre ha acollit les nostres iniciatives i per la seva col·laboració en aquest simposi; a Joan Busqueta, degà de la Facultat de Lletres, que des de la prehistòria de l'Aula Màrius Torres i, després, de la Càtedra ha donat la cara per nosaltres arreu on hem anat, i finalment, és clar, a Víctor Torres, germà de Màrius, la generositat amb què sempre ha acollit les nostres vel·leïtats de fer servir el nom del poeta en les entitats que hem creat, per prestigiar-nos-les, és clar, però volem pensar també, modestament, per prestigiar el seu nom a través de la tasca que hem dut a terme des de 2004. També he d'agradir la feina del personal del Servei de Reproducció d'Imatge de la UdL (Xavier Goñi, Xavier Piquer i Xavier Rodríguez), gràcies a la qual el Simposi, amb el nom de Màrius Torres, circularà per l'univers d'internet, i la de Rosa Rosó, del Servei de Biblioteca i Documentació, gràcies a la qual s'ha pogut muntar l'exposició que complementa aquest simposi.

Esperem que puguem gaudir dels resultats d'aquest simposi amb tanta intensitat com il·lusió hem posat en la seva preparació.

Màrius Torres en el seu context

La Lleida de Màrius Torres: tradició, modernitat i derrota (1910–1939)

JAUME BARRULL PELEGRÍ
Universitat de Lleida

A la Lleida de 1910, tot i que encara era una ciutat petita, tradicional i provinciana, algunes coses havien començat a canviar i, d'alguna manera, es movia entre el pes de la tradició i els elements de canvi, representats, apuntem-ho ja, en bona mesura, per la família del poeta: els Torres i els Pereña. Les dues famílies compartien valors, tant ideològics com polítics. Formaven part d'un grup de professionals liberals, econòmicament solvents, culturalment sòlids, que s'estava consolidant com un dels sectors dirigents de la ciutat del tombant de segle. Una burgesia orientada, cada cop més, cap a posicions democràtiques i republicanes, que feien del catalanisme —en primer lloc, del catalanisme cultural— l'eix vertebrador de l'acció civil.

Un catolicisme molt tradicional

El sector més tradicional d'aquesta societat era articulat pel catolicisme, un catolicisme que basculava, contradictòriament, entre l'hegemonia social i ideològica, que, amb el suport de les institucions públiques, encara exercia el seu poder entre amplis sectors socials, i la consciència de ciutadella assetjada. Aquesta hegemonia social es feia visible a través del control de la quotidianitat i del temps. El calendari estava marcat pel temps litúrgic, l'horari pel culte, i la vida de les persones era presidida, com a mínim en els moments decisius, pel ritual catòlic.

Paradoxalment, aquesta hegemonia social no tenia una traducció en el terreny de les realitzacions socials i polítiques. Des d'aquesta perspectiva, el catolicisme lleidatà es trobava, principalment, sota el control del Partit Integrista. Aquest partit era molt dinàmic, però la seva capacitat de mobilització social sempre va ser molt limita-

da, a causa, probablement, del caràcter intransigent i dogmàtic dels seus promotors. La refundació, el 1916, de Joventut Catòlica, no va aportar cap canvi significatiu, tot i que amb la construcció d'un casal i del Camp Escolar va intentar reproduir el model que amb tant èxit havia implantat Joventut Republicana.

D'altra banda, l'Acadèmia Bibliogràfica Mariana, al llarg del segle xx, si bé mantenia una certa activitat, va anar abandonant el projecte cultural que l'havia inspirat; cap al 1930, no era sinó una ombra d'allò que volia ser i, potser, havia estat. En tot cas, l'Acadèmia expressa millor que qualsevol altra institució les limitacions del catolicisme lleidatà de l'època.

L'hegemonia ideològica s'exercia des d'unes posicions d'estricta ortodòxia i amb esperit fèrrimament apologètic. Qualsevulla opinió que s'apartés d'allò que es considerava la sana doctrina era vista com una catàstrofe que no feia sinó abocar la societat moderna a l'abisme de la revolució. Aquesta posició ideològica, davant els diferents espais alternatius que s'anaven definint —i davant una certa contestació al carrer, sovint cridanera, per part d'allò que acostumem a anomenar genèricament anticlericalisme—, no només reforçava, sinó que tendia a generar un esperit de ciutadella assetjada.

Capítol a part mereix el sistema escolar, ja que les escoles religioses van exercir, de la Restauració ençà, un autèntic monopoli, principalment entre les classes burgeses.

El catalanisme i el desenvolupament de la cultura

Des d'un punt de vista cultural, Lleida es va començar a incorporar a la modernitat durant el sexenni democràtic. Justament l'avi matern de Màrius Torres, Manuel Pereña, va ser secretari de l'Ateneo Leridano i president de la Sociedad de Bellas Artes o Academia Artístico-Literaria, els primers nuclis d'una intel·lectualitat progressista i republicana, molt influent durant aquell període.

Curiosament, aquells plantejaments culturals no van recular amb la restauració dels Borbons, sinó que es van consolidar i, a partir de 1878, amb la creació de l'Associació Catalanista de Lleida, adherida a la Unió Catalanista, es van orientar, decididament, cap

al catalanisme. El 1895, l'Associació organitzava els primers Jocs Florals de Lleida, que es van convertir tant en la principal plataforma d'expansió del catalanisme cultural i polític com en un estímul per a la creació literària en llengua catalana. De fet, la llengua catalana aviat es va convertir en llengua normal, tant de la literatura com de la cultura que es feia a Lleida i, així, es va multiplicar la premsa cultural i també humorística escrita en català. Per contra, la introducció d'aquesta llengua a la premsa de caràcter general va ser més lenta: el diari liberal autonomista *El Pallaresa* va fer aquesta reconversió el 1918, i el republicà *El Ideal*, el 1919.

Potser val la pena assenyalar que, en termes generals, el desenvolupament del catalanisme no va representar un desafiament significatiu per a l'ortodòxia catòlica lleidatana, ja que, d'una banda, a través de la tradició carlista, s'havia situat, políticament, en l'oposició al sistema dinàstic, i, de l'altra, bona part de la cultura i la literatura catalanista era d'un marcat caràcter catòlic i conservador; nodebades, algunes de les personalitats lleidatanes més destacades del moviment eren catòlics inççfluents.

La primera etapa del catalanisme lleidatà es pot donar per acabada amb el canvi de segle. Aleshores, el catalanisme lleidatà havia adquirit ja carta de naturalització en la cultura lleidatana i la seva influència comprenia tots els àmbits socials i polítics.

No és ara el moment, ni el lloc, de fer un balanç de la producció literària i cultural, principalment en el camp de la història i del periodisme, que es va anar desenvolupant des de l'últim terç del segle XIX fins al 1931, però sí que es pot afirmar, sense exagerar excessivament, que la cultura lleidatana va assolir un estadi i una normalització, entesa, ara, com a continuïtat generacional, que no havia experimentat anteriorment, com a mínim des dels temps de més esplendor de l'Estudi General.

Sens dubte, tota aquesta producció va influir molt poc en l'obra de Màrius Torres, molt més atent a allò que passava a Europa que no pas als autors lleidatans. És difícil, però, avaluar la influència de l'entorn immediat —la família, però també la ciutat— en la formació integral d'una persona, també d'un poeta.

Tot i que sense una relació directa amb el catalanisme, el context cultural generat per ell va afavorir el desenvolupament de les

arts plàstiques. El punt de partida va ser una exposició que es va fer al Saló de Plens de la Paeria durant la Festa Major de 1912. Aquell esdeveniment va fer evident la necessitat d'un museu i, així, dos anys més tard, l'Ajuntament i la Diputació van disposar la creació d'un museu d'art que portaria el nom del pintor Jaume Morera, que en fou el principal impulsor i mecenes. Tanmateix, les personalitats més rellevants d'aquella generació de 1912 no residien a Lleida. Es va haver d'esperar a la generació de la República per trobar un grup d'artistes que treballessin aquí, agrupats, principalment, al voltant de la revista Art.

Per contra, la vida musical de l'època era molt més modesta, i les seves realitzacions estaven molt lligades a la tradició catòlica o a la dels Cors de Clavé. Als anys trenta es poden observar alguns canvis significatius: el jazz començava a fer-se popular i, com a mínim, hi havia tres bandes dedicades a aquest tipus de música; alguns dels seus components tocaven, al seu torn, a la més convencional Orquestra Filharmònica. D'altra banda, la creació de Ràdio Lleida, que va començar a emetre el gener de 1934, significava l'aparició d'una nova plataforma de difusió de la música, tant a partir d'enregistraments —per tant, hi ha accés a noves formacions— com a través del directe.

Durant les primeres dècades del segle xx, els esports i el cinema van anar adquirint un paper rellevant en l'oci i la cultura de les classes populars. També hi va haver, als anys trenta, tal com anunciava la revista Art, un dels primers cineclubs d'Espanya, molt atent a l'aleshores avantguardista cinema soviètic.

Els Torres i l'espiritisme lleidatà

Malgrat l'hegemonia d'un catolicisme tradicional i d'un sistema polític molt restringit i tancat, en la societat lleidatana es van obrir, si bé lentament, algunes esclotxes que expressaven maneres diferents d'entendre el destí de la persona humana i la seva relació amb el món, maneres distintes d'entendre la societat i la seva organització, noves formes de pensar que anaven lligades, també, a un projecte distint de ciutat.